

מבעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י, שו"ע, מ"א, ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן

העזר בעיון | פרויקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שיעורים ליבו חפץ | כולל שיעורי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף

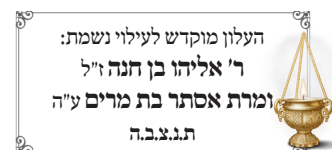
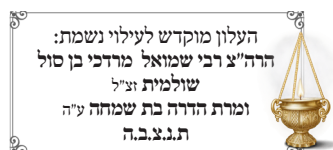
היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות והחוגים |

מבחינים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

בס"ד

שבוע פרשת שמני

יום א' כ"ג ניסן-שבת כ"ט ניסן תשפ"ה

דף י"ב ע"א

שתי טעויות טעה יואב באותה שעה וכו'.

והוא תימה, יואב ראש הסנהדרין יטעה בטעות כזו. וכתב הריטב"א די"ל דיואב שפיר ידע מהאי דרשא דמעל מזבחי בעינן, אלא דהוה סבר דקרנות מעל מזבחי קרינן ביה, וכן פירש"י ז"ל, דאנן דרשינן מעם מזבחי תקחנו ולא מעל מזבחי וגו' הוי מעל מזבחי, וכתב הריטב"א דאפשר דידע שפיר דקרנותיו לאו מעל מזבחי נינהו, אלא דאיהו לא דריש כדידן, והכי הוי דריש מעם מזבחי כלומר מסמוך לו תקחנו למות ולא ממזבחי ממש ואפילו מקרנותיו. ולפי זה מה שאמרו שטעה היינו שלהלכה לא קיעימא לן כדרשתו.

ומה שתימה בדבר זה הוא, דמה שייד קליטה במזבח, תינח לחיי שעה כדאמרין בסנהדרין [מ"ה ע"ב], אבל כאן משמע שברח לשם כדן עיר מקלט, וכי יעמוד שם לעולם, הרי צריך הוא לצאת משם בזמן כל שהוא, ואם כן יהיה כרוצח שיצא מעיר המקלט שאפשר או מצוה להורגו, ומה הרויח. וכתב הרמב"ם דאם יש דין קליטה במזבח הרי שאחר כך מוליכים אותו לעיר מקלט, וז"ל הרמב"ם, המזבח קולט שנאמר בהורג בזדון מעם מזבחי תקחנו למות, מכלל שההורג בשגגה אינו נהרג במזבח, לפיכך ההורג בשגגה וקלטו מזבח והרגו שם גואל הדם ה"ז נהרג עליו כמו שהרגו בתוך עיר מקלט. אין קולט אלא גגו של מזבח בית העולמים בלבד, ואין קולט אלא כהן ועבודה בידו, אבל זר או כהן שאינו עובד בשעה שנהרג, או שהיה עובד ולא היה על גגו של מזבח אלא סמוך לו או אווה בקרנותיו אינו נקלט. וכן מי שקלטו המזבח אין מניחין אותו שם, אלא מוסרין לו שומרין ומגלין אותו לעיר מקלטו. בד"א במחוייב גלות אבל מי שפחד שלא ינהרגו בדין המלכות או מב"ד שלא ינהרגו

בהוראת שעה וברח למזבח ונסמך לו, ואפילו היה זר ה"ז ניצול, ואין לוקחין אותו מעם המזבח למות לעולם אא"כ נתחייב מיתת ב"ד בעדות גמור והתראה כשאר כל הרוגי ב"ד תמיד. עכ"ל.

נמצינו למדים דלר"ם יש דין קליטה גמור במזבח לא רק לענין שאין מורידים את הכהן באמצע העבודה, ויש דין קליטה לענין שאם התחייב מיתת בדין המלכות או בהוראת שעה, וזה מועיל אף לזר ואף אם רק נסמך למזבח, ולמד זאת הרמב"ם מפרשה זו דיואב דמשמע בגמרא בסנהדרין הנ"ל שברח כדי שלא יהיה הרוג מלכות שנכסיו למלך, אך אכתי צ"ע דאף מבית דין היה יכול להנצל דהרי אם היה חייב מיתתה היה זה בהוראת שעה, דהרי לא היה חייב מיתתה על הריגת אבנר וכו' דהרי לא היו עדים והתראה ועוד שהוא מקרא דרש שעמשא היה מורד במלכות וכו' ובודאי לא נקרא מזיד, וצ"ע.

ויש עוד להעיר שהרמב"ם כתב דמי שנקלט על ידי המזבח מוסרים לו שומרים ומוליכים אותו לעיר מקלטו, ולכאורה קיימא לן שרוצח שמלויכים אותו לעיר המקלט מוסרים לו שני תלמידי חכמים ידברו על לב גואל הדם, אבל לא מוסרים לו שמירה, והכא כתב שומרים, וצריך להבין מה החילוק בין נקלט על ידי מזבח לכל רוצח, ואולי שומרים הכונה לאותם תלמידי חכמים, דזו שמירתו, שיוליכו אותו לעיר ומקלטו וידברו על לב הגואל.

וכתב ערוך השלחן בעיקר דברי הרמב"ם דפסק כהמכילתא דדריש תקחנו למות ולא ללקות ולא לדין ולא לגלות, ולפיכך פסק שמוסרין לו שומרים שכשיגמור עבודתו מגלין אותו וזה שפסק שמי שברח מהפחד למזבח ניצול בכל ענין למד מיואב שברח והחזיק בקרנות המזבח כמפורש במלכים ואף על גב דבסוגיין אמרו שטעה יואב בכמה דברים ולכן הרגו שלמה, נ"ל

כולל ומכון ראש פינה:

אמר רב ששת לא נצרכה אלא למחילות.

ומה יהיה אם יעבור ויגור שם, כתב המאירי דאם עשה כן התיר עצמו ואין גואל הדם נהרג עליו, דלא רק שעובר על חיוב הגלות, אלא אף הוא אינו נקלט כך. וצ"ע מה יהיה הדין אם יבא גואל הדם להרגו, והוא יקום ויברח מחוץ למקום דירתו הנ"ל, האם יכול גואל הדם להורגו, דהרי סוף סוף בתחום קולט ועכשיו הוא בתוך התחום, וכן יש לשאול אף אם יברח לתוך עיר המקלט עצמה, וצ"ע.

מצוה ביד גואל הדם, אין גואל הדם רשות ביד כל אדם, דברי רבי יוסי הגלילי; ר' עקיבא אומר רשות ביד גואל הדם, וכל אדם חייבין עליו וכו'.

ולמעשה יש כמה מצבים לרוצח בשגגה, ובהם משתנים הלכות גואל הדם שהרגו באותו מצב, האחד כשנמלט לעיר מקלט, והשני בדרך כשמחזירים אותו לשם, והשלישי בתוך העיר או תחומה, והרביעי אם יצא מן העיר בזדון, והחמישי אם יצא מן העיר בשגגה. והרמב"ם [הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק ה'] כתב בזה את ההלכות הלכות למעשה [הלכה ז'] בתחילה אחד שוגג ואחד מזיד מקדימין לעיר מקלט ובית דין של אותה העיר שהרג בה שולחין ומביאין אותן משם ודנין אותן, שנאמר ושלחו זקני עירו ולקחו אותו משם, מי שנתחייב מיתה ממיתין אותו שנאמר ונתנו אותו ביד גואל הדם, מי שנפטר פוטרם אותו שנאמר והצילו העדה את הרוצח מיד גואל הדם, מי שנתחייב גלות מחזירין אותו למקומו שנאמר והשיבו אותו העדה אל עיר מקלטו.

[הלכה ח'] כשמשיבין אותו מוסרין לו שני תלמידי חכמים שמא יהרגנו גואל הדם בדרך, ואומרין להם אל תנהגו בו מנהג שופכי דמים בשוגג בא מעשה לידו.

[הלכה ט"ו] רוצח בשגגה שהרגו גואל הדם חוץ לתחום עיר מקלטו פטור שנאמר ולו אין משפט מות. אחד ההורגו בדרך קודם שיכנס לעיר מקלטו או שהרגו בחזירתו עם השנים ששומרין אותו, נכנס לעיר מקלטו ויצא חוץ לתחומה בזדון הרי זה התיר עצמו למיתה ורשות לגואל הדם להרגו ואם הרגו כל אדם אין חייבין עליו שנאמר אין לו דם.

[הלכה י"א] יצא חוץ לתחום עיר מקלטו בשגגה כל ההורגו בין גואל הדם בין שאר אדם גולה על ידו, הרגו בתוך תחום עיר מקלטו אפילו גואל הדם הרי זה נהרג עליו. ע"כ.

מ"ט דר' יוסי הגלילי דאמר מצוה ואמרין מי כתיב אם רצה ור"ע מי כתיב ירצה.

ובאמת מה המחלוקת ביניהם, ומה הלשון הנכונה בלשון הקודש, כתב הריטב"א דמסתברא דבהא פליגי

שהרמב"ם מפרש שבזה שהחזיק א"ע בקרנות המזבח ודומה זה לעיקר קליטה של מזבח בחייבי גלות טעה בזה מפני שאינו קולט אלא גגו ובהמ"ק דירושלים וכהן, אבל בעיקר הדבר שנכנס למקום הקדש כדי ששמה לא יהרגנו ואף אם הסנהדרין יהרגוהו יירשו בניו נכסיו, כהא לא טעה, ובה מיושב מה שכתבנו לעיל, דבאמת לא היתה קליטה ליזאב מחמת שאר הדברים המבוארים בסוגיין, ולכן הרגוהו.

אמר ריש לקיש שלש טעיות עתיד שרו של רומי לטעות וכו' אינה קולטת אלא בצר והוא גולה לבצרה.

כתב הבן יהודע, נראה הכונה שיתלבש באדם רע ממין שלו, כאשר נתלבש בנחש והסית את חוה, וכאשר נתלבש בהמן לפ"ד הזוהר הקדוש, והולך לבצרה, והנה אם היה גולה לבצר, הגם דהיה טועה בשתים, מכל מקום אפשר שתסתפק הארץ פן יהיה נקלט בה, יען כי בצר עיר מקלט היא, אך כשגלה לבצרה, ודאי לא תוכל שאתו, כי בצרה מעיקרה אינה עיר מקלט.

אמר רבי אבהו ערי מקלט לא נתנו לקבורה וכו', רוצח שאני, דגלי ביה רחמנא.

דרשינן לעיל דכתיב לשבת בארץ עד מות הכהן, והאי בארץ מיותר ודרשינן דאף אם מת שם נקבר שם, ובעת שימות הכהן הגדול מוליכין עצמות הרוצח לקברי אבותיו, ולא עוד אלא אפילו רוצח שנגמר דינו בעירו להגלותו ומת קודם שגלה מוליכין עצמותיו לשם. ואף על פי שהלויים הדרים בערי הלויים כשימות אחד מהם אינו נקבר בעיר ולא בתוך תחומה של עיר שנאמר ומגרשיהם יהיו לבהמתם ולרכושם ולכל חיתם דלחיים נתנום ולא לקבורה, מ"מ את הרוצח קוברין בעיר, ודרשינן אשר ינוס שמה שם תהא דירתו שם תהא מיתתו שם תהא קבורתו. ומה שמצאנו באברהם אבינו שקבר את שרה במערת המכפלה אף שחברון היתה עיר מקלט, ואברהם אבינו קיים את כל התורה כולה קודם שניתנה, מערת המכפלה לא היתה בתוך חברון, אלא חוצה לה וחוץ לתחומה, כמו שמבואר לעיל [י"ע] שכלב קיבל לנחלתו את מערת המכפלה, הארץ אשר דרך בה כמבואר בכתוב, ומקום זה היה חצר העיר, פרברי העיר ולא העיר עצמה, ומה שרואים היום שמערת המכפלה היא בתוך חברון, הוא לפי שהאנשים העתיקו את מגוריהם מחברון לחצר העיר, כדי להיות סמוכים לאבות, עד שעם הזמן היה יישוב העיר שם.

ומלשון הגמרא משמע דהוא גזירת הכתוב שיקבר שם הרוצח, אמנם המאירי כתב טעם נוסף, דאף על פי שהרוצח נקבר שם אינה אלא קבורת עראי, וכן שהמקרא גילה בו כך, ולטעם הראשון אפשר לקבור שם אף לוי בקבורת עראי, והטעם השני נצרך לאופן שאינו מדשם לעולם, כגון שמת בלא כהן גדול.

נעשה גואל הדם להמית את אביו אלא בית דין ממיתין אותו, ואחד הזכר ואחד הנקבה בגאולת הדם.

אילן שהוא עומד בתוך התחום ונופו נוטה חוץ לתחום, או עומד חוץ לתחום ונופו נוטה בתוך התחום הכל הולך אחר הנוף.

ולהלכה ברמב"ם [הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק ח' הלכה י"א], כל עיר הקולטת תחומה קולט כמוה, אילן שהוא עומד בתוך תחום ערי מקלט ונופו נוטה חוץ לתחום משיגיע תחת הנוף נקלט, היה עומד חוץ לתחום ונופו נוטה לתוך התחום משיגיע לעיקרו נקלט, וההורגו שם נהרג עליו.

דף י"ב ע"ב

הרג באותה העיר גולה משכונה לשכונה, ובן לוי גולה מעיר לעיר וכו'.

רוצח שהרג בשגגה בעיר מקלטו גולה בה משכונה לשכונה לקיים בו מצות גלות, אבל אינו יוצא מהעיר, אבל בן לוי שהרג בעירו גולה לעיר אחרת מערי הלויים לפי שכולן קולטות, וכתב הרמב"ם [פ"י] דאם הרג חוץ מערי הלויים וברח לעירו ה"ז קולטו. כמבואר בסוגיין דפלו קולטו, דדוקא כשהרג בעיר גולה לעיר אחרת אבל לא כשהרג חוץ לעיר ודרשינן כי בעיר מקלטו ישב עיר שקלטתו כבר. ודעת תוספות דלכתחלה מגלים אותו לעיר אחרת, אמנם אם הוגלה לעירו עירו קולטתו, והנפקא מינה דכשהוגלה לעיר אחרת יהיה רשאי לילך בכל העיר ובתחומה, וכשיגלה לעירו אסור לו לצאת משכונתו וזהו גלותו כיושב בבית האסורים.

וצריך לעיין לסברא זו מה דינו של רוצח שרצח בעיר המקלט שדינו שגולה משכונה לשכונה, האם יכול לצאת מהשכונה השניה לכל העיר, דלכאורה מאי שנא מבן לוי הנ"ל שגלה לעירו. וכתב המאירי הרג באותה העיר ר"ל בשגגה גולה בה משכונה לשכונה, ודבר זה י"א שאינו יוצא מאותה שכונה שגלה בה וי"א שכל העיר הוא יכול לצאת חוץ מאותה שכונה שהרג בה. ובן לוי שהרג במדינתו ר"ל באחת מערי הלויים גולה לעיר אחרת מערי הלויים שהרי כלן קולטות, ואם הרג במקום אחר וברח למקומו יתבאר בגמרא שאף הוא קולטו. ע"כ. ולא חילק בין בן לוי לסתם אדם כנ"ל.

ומכל מקום צריך להבין, הואיל והקליטה היא בערי הלויים, ולוי יכול לחזור באמת לעירו, מה הטעם שיגלה משכונה לשכונה, דהרי לא מסתבר לומר שאפילו רוצח שלא גלה משכונה לשכונה יכול גואל הדם להורגו, וכ"ש בן לוי, כתב הרמב"ם דהכל ענין של הכנעה, כמו שיבואר בסמוך דזה מה שילפינן מזה דבר הרוצח.

ת"ר ושמתי לך בחיידך.

דהא ודאי בלשון מקרא איכא עשה וכיוצא בו שהוא מצוה, והיינו רובא, ואיכא מיטוטא דהוה לשון רשות, כדכתיב וגאל את ממכר אחיו וכיוצא בו, רבי יוסי סבר דבתר רובא אזלינן, ור"ע סבר דבכי הא שבא לקבוע מצוה בדמו של זה צריך מקרא מפורש.

וא"ת לענין כל אדם במאי פליגי, כתב הרמב"ם ד"ל דהא בהא תליא, דלעולם נחתי כל אדם חדא דרגא מגואל הדם, הלכך למ"ד גואל הדם מצוה הוי שאר כל אדם רשות, ולמ"ד גואל הדם רשות הוי שאר כל אדם באיסור לכתחילה אלא דבדיעבד אין חייבין עליו לפום גירסא דגרסינן ושאר כל אדם אין חייבין עליו.

א"ר זוטרא בר טוביא אמר רב רוצח שיצא חוץ לתחום ומצאו גואל הדם והרגו נהרג עליו.

והביא הרמב"ם בשם הרמ"ה, דהא פליגא אדרב הונא דלעיל דאמר רוצח שגולה לעיר מקלטו והרגו גואל הדם בדרך פטור, דהשתא היכא שהשיגו בדרך והרגו פטור היכא דיצא משם מיבעיא דפטור. ע"כ, והביא הרמב"ם דכן דעת הרא"ה, דההיא דרב הונא פליגא ואיהו דאמר כרבי יוסי וכו' וכסתם מתניתין והלכתא כוותיה. והקשה הרמב"ם דאם כן איך לא מפרש לה תלמודא, וכתב דאי לאו דמסתפינא מרבוותין הוה אמינא דטעמי דפליגי נינהו ולא פליגי, דדילמא בהא דהכא מודה רב הונא דגואל הדם נהרג עליו, כיון שכבר קלטוהו מחיצות לרוצח ודעתו לחזור שם, והוא הדין שהיה אפשר לומר דאפילו לר"ע ולרבי יוסי דאמרי הכא שאינו נהרג הוה אמרי התם נהרג, דשאני הכא שפשע הרוצח בעצמו לצאת חוץ למקלטו, מה שאין כן התם שהיה בורח למקלטו.

עד עמדו לפני העדה למשפט.

ואמאי תליא הא בהא, כתב הרמב"ם דהוא דין התראה, כדי שיהיה העדה מתרין בו שאם יפשע מכאן ואילך לצאת חוץ לתחומו או אם לא ירצה לדור שם שיהא דמו מותר מכאן ואילך לגואל הדם אם יצא חוץ לתחומו. בשוגג גולה.

כתב הרמב"ם, מה הוא שוגג זה, בשוגג במעשה כסבור שלא יצא חוץ לתחום, או בשוגג בהוראה כסבור שמותר לצאת, וגולה דקאמר לומר שחוזר לגלותו ואינו נהרג. דהיינו גולה קאי ארוצח שפטור ממיתה ואינו נהרג, אמנם לעיל הבאנו את הרמב"ם בהלכותיו שכתב דגולה קאי אגואל הדם, שחייב גלות על הריגת הרוצח.

הא בבנו, והא בבן בנו.

ולהלכה [רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק א' הלכה ג'], האב שהרג את בנו, אם היה לנהרג בן הרי זה הורג אבי אביו מפני שהוא גואל, ואם אין לו בן אין אחד מן האחין

כדי שלא יכבדוהו, ואם באה תקלה נוספת על ידו צריך הוא לגלות משכונה לשכונה וי"א שאף אסור לצאת ממנה לעולם [אף שלענין קליטה הרי הוא קלוט, מכל מקום זה הוא מדין כפרה], ואחר כל זה כפרתו תלויה במיתת הכהן הגדול, ואף לאחר שיצא משם יש אומרים שאינו חוזר לעולם לשררה שהיה בה.

דף י"ג ע"א

מעלים היו שכר ללוים, דברי רבי יהודה רבי מאיר אומר לא היו מעלים להן שכר.

וברמב"ם [הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק ח' הלכה י'] ומה הפרש יש בין ערי מקלט שהובדלו למקלט ובין שאר ערי הלוים, שערי מקלט קולטות בין לדעת בין שלא לדעת, הואיל ונכנס בהן נקלט ושאר ערי הלוים אין קולטות אלא לדעת, ורוצח הדר בערי מקלט אינו נותן שכר ביתו והדר בשאר ערי הלוים נותן שכר לבעל הבית. ע"כ.

אמנם קשה להבין את המציאות, רוצח שנס לעיר מקלט, וכי יכול הוא להכנס לביתו של אדם בעל כרחו ולדור שם, או שמא הדרים בעיר מקלט חייבים להכניסם לביתם, הרי כל אחד יכול לדחותו אצל חבירו ומי יכול להכריחו. ואולי היו שם בתים מיוחדים לצורך זה, ומה שאמרו בעל הבית הכונה לציבור שבנו בית זה, דהיינו לכלל הלוים שבעיר, וצ"ע.

אמנם התוספות פירשו באופן אחר, דהמדובר במס שצריכים בני העיר לתת, דהנקלט בשש ערי המקלט אינו צריך לתת מס ככל יושבי העיר ובשאר ערי הלוים צריך הוא לתת מס כאחד מתושבי העיר.

אמנם ברש"י הלשון מעלים היו הערים שכר ללוים שרוצחים שוכרים מהם את בתי הדירה, ומעין זה גם ברבינו חננאל, מעלות היו שכר ללוים מפני ששוכנים בתוכם, ואפשר להבינו בשני אופנים, או שבכל ערי הלוים העשויים למגוריהם ורוצח נקלט בהם דרך אגב, דאינן מיועדות בדוקא לרוצחים, מוטל על הערים האחרות לתת שכר לבני העיר הזאת על כך שהם משכנים בתוכם את הרוצחים, ונמצא דלכאורה יש קופה משותפת לכל הערים שממנה נותנים לכל עיר שכר, אבל בערי המקלט שעיקרן לצורך הרוצחים אין צריך להעלות להם שכר. ואפשר לומר באופנים אחרים, וצ"ע.

ובאמת פירוש רש"י ורבינו חננאל מפורש בירושלמי, וז"ל [י"ג ע"ב], ומעלות היו שכר ללוים דברי רבי יהודה רבי מאיר אומר לא היו מעלות להן שכר וכו' תני רבי יודה אומר למחלוקת ניתנו רבי אומר לבית דירה ניתנו ותייא דרבי יוסי כרבי יודה ודרבי מאיר כדעתיה דתנינן מעלות היו שכר ללוים דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר לא היו מעלות שכר ללוים.

כתב הריטב"א, פי' עם משה ממש מדבר, ופירש רש"י ז"ל שהבטיח הקדוש ברוך הוא למשה שיזכה למצוה זו בחייו שיבדיל שלש ערים, וכתב הריטב"א דיותר נ"ל שהודיעהו דאף בחייו ינהגו בזה במדבר בין לויים כמותו בין ישראל, כלומר שיגלו במדבר במחנה לוייה וגם שיהיו ערי מקלט ערי לוייה, דהא משום דא ודאי אמר ליה בחייו ובמקומך מן הסתם, ולכך היו גם ערי מקלט מערי הלוים לפי שהיה במדבר המקלט במחנה שלהם. ע"כ. נמצינו למדים מכל זה, דעיקר הענין של קליטת ערי מקלט היא לפי שהם ערי לויים, רק יש חילוק בין ערי המקלט לסתם ערי לויים לענין שכר כנ"ל, ולפי זה מה שאמרו שלא קלטו שלש הערים שבעבר הירדן עד שהופרשו אלו שבארץ ישראל, היינו לענין הדין המיוחד שיש לערי מקלט הנ"ל, אבל ערי הלוים קלטו מיד, אך יתכן שהיה הכל כאחד, שכשחילקו את הארץ באותו זמן שנתנו ערים ללוים הפרישו גם את שלש ערי המקלט שבארץ ישראל, וכל זמן שלא היתה עדיין חלוקת הארץ לא היה מחנה לוייה שיוכל הרוצח להקלט בו, ולכן בשנים שכבשו עד שחילקו באמת לא היתה קליטה לרוצחים.

כיוצא בו, רוצח שגלה לעיר מקלטו ורצו אנשי העיר לכבדו, יאמר להם רוצח אני. אמרו לו אף על פי כן יקבל מהן, שנאמר וזה דבר הרוצח.

ומה פירוש מה שאמרו כיוצא בו, כתב הריטב"א לפרש דמשום דקתני דבן לוי גולה מעיר לעיר ואף על פי שהכל מפלכו וטעמא כדי שיהא נכנע יותר בעצמו בגלותו, לכך שנינו כיוצא בו לענין ההכנעה. וכן כתב המאירי, רוצח שגלה לעיר מקלט ורצו בני העיר לכבדו יאמר להם רוצח אני כלומר שצריך להודיע ולפרסם שהוא נכנע ועצב למה שבאה תקלה על ידו ואם אמרו לו אעפ"כ יקבל מהם שנאמר וזה דבר הרוצח. ע"כ. והיינו כנ"ל, דמכאן ילפינן דצריך הרוצח להראות הכנעה כנ"ל ולכן צריך אף לגלות משכונה לשכונה, ולפי סברא זו הוא הדין לבן לוי, ומכל מקום אינו אלא לענין הכפרה, אבל לקליטה אין נפקא מינה.

ומכל פרק זה למדנו דיש כמה דרגות בענין גלות רוצח לעיר מקלט, ובכל חלק וחלק תלויה כפרתו בשלימות, בתחילה צריך הוא לברוח לעיר המקלט ולהיות בדרך בפחד מגואל הדם, ואחר כך צריך הוא לעמוד לפני העדה למשפט שידונו אותו האם הוא חייב גלות או פטור או שאינו זכאי לגלות ודמו מותר לגואל הדם, וגם אם חייב הוא גלות, מכל מקום צריך הוא להיות בדרך בפחד מגואל הדם, כי לא מוסרים לו שומרים מזוינים בנשק אלא שני תלמידי חכמים שילוהו וידברו אל הגואל [וצ"ע אם יכול הרוצח לשכור שומרים לעצמו או שכנ"ל, זה חלק מן הכפרה כנ"ל שלא ילך עם שמירה], ואחר כך כשבא הוא לעיר צריך הוא לדבר אל הזקנים שיקבלוהו, ואז צריך למצוא מקום לשכירות דירתו, ובכל מקום שילך צריך הוא להודיע שרוצח הוא

וחוזר לשררה שהיה בה, דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר לא היה חוזר לשררה שהיה בה.

וכן פסק הרמב"ם [הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק ז' הלכה י"ד], ואף על פי שנתכפר לו אינו חוזר לשררה שהיה בה לעולם אלא הרי הוא מורד מגדולתו כל ימיו הואיל ובאה תקלה זו הגדולה על ידו. ע"כ.

ומצאנו כאן בסוגיא שני סוגי שררות, אחת שהוחזק בה הוא ואחת שהוחזקו אבותיו, דלרבי מאיר חוזר אפילו לשררת אבותיו, ולרבי יהודה אינו חוזר אפילו לשררה שהיה בה הוא עצמו. וכתב הריטב"א דלכולי עלמא אם לא הוחזק הוא ולא אבותיו אין מחזיקין אותו עתה אפילו למנוייה ריש גרותא ואף על פי שהרג בשוגג, וכש"כ שאין ממנין בשום מינוי למי שהרג במזיד.

ומה הדין בשאר עבירות, כתב הריטב"א דאפשר שאף רבי יהודה לא נחלק כאן אלא בשפיכות דמים או בשנמכר ונעשה עבד לאחרים שהם דברים חמורים ומאוסים מאוד, אבל בשאר עבירות דעלמא כל שחזר בתשובה שלימה אפילו לכתחילה ממנין אותו לכל הראוי לו, ואין צריך לומר שחוזר למה שהוחזק הוא או אבותיו, אפילו משומד שחוזר בתשובה שלימה, ועל כולם אמר הכתוב שובו בנים שובבים וכו', וכן נראה לבעלי תוספות ז"ל, והם התירו כהן שהמיר וחזר בתשובה שלימה לנשיאת כפים מה שאין כן ברצח משום דכתיב ביה ידיכם דמים מלאו, וזה דעת מורי הרב הלוי [הרא"ה].

וכתב הריטב"א דאגב אורחין שמעינן משמעתין דכל שהוחזקו אבותיו בשום מינוי ושררה והוא ראוי לכך שהוא קם תחת אבותיו, שלא נחלקו כאן אלא לאלו לפי שהורעו בעבודות אלו, ואין צריך לומר דכל שמינהו סתם בשום מינוי בלא קביעות זמן שאין מסלקין אותו מאותו מינוי אלא בטענה, וכן ראיתי בתשובה לרבינו מאיר הלוי ז"ל [הרמ"ה] על ענין שליח צבור, ומורי הר"מ ז"ל היה אומר בשם רבו רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל דנפקא לן מדכתיב למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל, כל משימות שהם בישראל יהיו לו ולבניו, וכן הוא בירושלמי דמסכת הוריות.

פרק שלישי

ואלו הן הלוקין

ואלו הן הלוקין וכו'.

וכי רק אלו הן הלוקים, הלא יש עוד רבים מאוד. וכתב הריטב"א. הא ודאי איכא אחרינא טובא אלא דלא קתני הכא אלא אלו דאית בהו שום צריכותא או אחרים דנקט בשיגרת לישן אגב אלו. ועיין ברש"י ובריטב"א שהאריכו בפרטי המשנה מה מבא כל אחד לחדש כנ"ל.

ממזרת ונתינה לישראל.

ומשמע דנתינה אסורה מן התורה, ואפילו לאחר גירות, ושמע מינה דלוקין עליה מן התורה משום לאו דלא תחתן בם, דסבירא לן דבגירותן אית להו חתנות, דאי לאו דאורייתא נינהו היאך לוקין עליהם, וכתב הריטב"א דהא דאמרינן בעלמא (יבמות ע"ט א') דנתינים משה גזר עליהם ואמרינן נמי דוד גזר עליהם, כל אותם גזרות היו בדורותיהם באיסור ושעבוד, כי יהושע גזר על דורותיהם איסור קהל ושעבוד לעולם, אבל נתינים ראשונים מן התורה אסורים לבא בקהל, ומשה גזר עליהם שעבוד כדכתיב מחוטב עציך עד שואב מימך כדי שלא יתערבו בהן ישראל, ודורותיהם היו מותרין מן התורה, דהא כל היכא דאיכא איסור דורות כגון עמוני ומצרי בהדיא אסר לה מן התורה. אמנם כתב הריטב"א דהנכון כמאן דלא גרים במשנתינו נתינה, עיי"ש טעמו, דבאמת אין איסור נתינים מן התורה.

גרושה וחלוצה אינו חייב עליה אלא משום שם אחד.

מלשון זה מוכח דחלוצה אסורה לכהן מן התורה, דאם היא רק מדרבנן מה שייך לומר שחייבים משום שם אחד, וכן פירש רש"י דחייבים רק משום שם אחד דמדובר כאן בגרושה והיא חלוצה, דחלוצה אינה כתובה אלא מריבויא דגרושה מייתי לה. וכתב הריטב"א נראה מדברי רבינו ז"ל דסבירא ליה חלוצה איסור דאורייתא, וכן משמע בעוד מקומות בתלמוד, אבל אין לומר כן כלל, דמוכח להדיא ביבמות דחלוצה דרבנן, ומה שאמרו כאן שאינו חייב משום חלוצה פירשו בתוספות דאפילו מכת מרדות דרבנן אינו חייב עליה, דכיון שיש בה חיוב משום גרושה מדאורייתא לא חייבו עליה מכת מרדות מדרבנן, וכן כתב ר"מ הלוי ז"ל.

דף י"ד ע"ב

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן כל לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו.

דהיינו דכל עשה העומד בפני עצמו, אף ששייך לעשותו גם אחר שעבר על הלאו, אין אומרים שעשה זה הוא תיקונו של הלאו וממילא לא ילקה על הלאו משום לאו הניתק לעשה, וכמו שכתב הריטב"א, פירש רש"י ז"ל כי לא תעשה שיש עמו עשה ואתה יכול לקיים העשה קודם עקירת הלאו אין זה ניתק לעשה ולוקין עליו אף על פי שאתה מקיימו לאחר עקירת הלאו, כגון לא תותירו, א"נ והשיב את הגזילה ע"כ, ונראה מדברי רבינו ז"ל דקודמו עשה דאמר רבי יוחנן לא סוף דבר שקודמו בכתוב, אלא אף על פי שהוא מאוחר בכתוב כיון שיכול לקדמו במעשה, ומסיק שכל שקודמו בכתובה תו לא בעינן קודמו במעשה, אלא דאמרינן דכל שקודמו במעשה, אף על פי שמאוחר בכתובה גם כן לא הוי ניתק לעשה.

דף ט"ו ע"א

אמרו לו אמרת.

לרש"י היינו אמרו לו לרבי יוחנן אמרת להא דאמר תלמידך משמך, ואמר להו רבי יוחנן לא, ואמר רבה האלהים אמרה אלא שחזור בו ולא היה צריך לחזור בו וכו', וכן פירשו בתוספות, והראשונים הקשו על זה דבסמוך אמרין דטעמא דהדר ביה וכפר משום דקשיא ליה אונס, ואלו לקמן אמרין רבין משמיה דרבי יוחנן גופיה דלא קשיא אאונס משום דכתיב כל ימיו כל ימיו בעמוד והחזר קאי, וכתב הריטב"א דיש לתרץ לדעת רש"י ז"ל דכי כפר רבי יוחנן לא אסיק אדעתיה ההוא טעמא דכל ימיו, ובתר הכי יחייב דעתיה ואמר ליה לההוא טעמא באנפי רבין תלמידיה. והבבא הריטב"א פירוש אחר בשם הראשונים דאמרו לו היינו לרבה בר בר חנה אחרים ששמעו דבר זה בשמו, אמרת כן משמיה דר"י ואמר להו לא.

משום דקשיא ליה אונס דתניא אונס שגירש, אם ישראל הוא מחזיר ואינו לוקה, אם כהן הוא לוקה ואינו מחזיר וכו'.

דקשיא ליה מדוע ישראל אינו לוקה והא לאו שקדמו עשה הוא, ולקמן אמרין דלא הוי קדמו עשה הואיל ודרשינן דכל ימיו בעמוד והחזר קאי, וממילא לא הוי לאו שקדמו עשה. וכן כתב הרמב"ם [הלכות נערה בתולה פרק א' הלכה ז'] אף על פי שנאמר באונס לא יוכל שלחה, כיון שקדמו עשה שנאמר ולו תהיה לאשה הרי נתקו לעשה ונמצאת זו מצות לא תעשה שנתקה לעשה שאין לוקין עליה אלא אם לא קיים עשה שבה כמו שיתבאר בהלכות סנהדרין. לפיכך אונס שעבר וגירש כופין אותו להחזיר ואינו לוקה, מתה גרושתו קודם שיחזירנה או שנתקדשה לאחר או שהיה כהן שאסור בגרושה הרי זה לוקה שהרי עבר על לא תעשה ואינו יכול לקיים עשה שבה.

דף ט"ו ע"ב

תני ביטלו ולא ביטלו. ורבי שמעון בן לקיש אומר קיימו ולא קיימו.

והרמב"ם [הלכות סנהדרין פרק ט"ז הלכה ד'] כתב, אין אדם לוקה אלא בעדים והתראה ובודקין העדים בדרישה ובחקירה כדרך שעושים בדיני נפשות, עבר על לאו שניתק לעשה והתרו בו ואמרו לו אל תעשה דבר זה שאם תעשנו ולא תקיים עשה שבו תלקה, ועבר ולא קיים העשה הרי זה לוקה, אף על פי שהתראה בספק היא שאם יקיים יפטר התראת ספק התראה היא.

ובהלכות סנהדרין [פרק י"ה הלכה ב'], כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל את חבירו בשם, וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין

כגון לא תנאף לא תעשה מלאכה בשבת אין לוקין עליו, וכל לאו שניתן לתשלומין כגון לא תגזול ולא תגנוב אין לוקין עליו, וכל לאו שניתק לעשה כגון לא תקח האם על הבנים לא תכלה פאת שדך אין לוקין עליו אלא אם לא קיים עשה שבהן, ועל לאו שבכללות אין לוקין עליו ושאר כל הלאוין שבתורה לוקין עליהן.

ודעת רש"י דלמאן דאמר ביטלו ולא ביטלו אין לוקים על הלאו אלא אם כן ביטל את העשה בידים, והסברא דביטול העשה הוא גמר הלאו ולכן צריך מעשה, אמנם הריטב"א בחולין [קמ"א ע"א ד"ה הניחא] כתב, דלמ"ד בטלו דלא בטלו כל היכא דמצי לתקן לאו דהיינו היכא דאיפשר ליה לקיימו לעשה אינו לוקה על הלאו אע"פ שהתרו בו על הלאו וקבל התראה, וכל כמה דלא שחטה לאם לא חשיב דעבריה ללאו דאכתי מצי לתקן בשילוח, משא"כ למ"ד קיימו ולא קיימו דאם לא קיים עשה שבו תוך כדי דיבור דלאו לא מתקן לאו ולוקה עליו אע"ג דקיימיה לעשה בתר הכי. ואליבא דמ"ד בטלו ולא ביטלו איכא פלוגתא בין הראשונים, איכא מאן דסבר שאם מתה מאליה אינו לוקה דהא אונס הוא אביטול עשה, ואיכא מן דסבר ששחטיה לאו דוקא וה"ה מתה דכיון דעבריה ללאו במזיד ברצון כל כמה דלא מקיים עשה שבה לוקה, ומסתברא כלישנא קמא דאי לא ביטלו לעשה בידים פטור, והלשון מוכיחה שאמרו בטלו ולא ביטלו, דמשמע בידים, והסברא כנ"ל, אבל לסברא השניה הלאו נגמר בעשיית הלאו, והוא תלוי בביטול העשה, ולכן די באם נתבטלה האפשרות מאליה.

ולמאן דאמר קיימו ולא קיימו דעת רש"י שביחת דין אומרים לו לקיים העשה, ואם לא מקיים מיד לוקה, ובבריטב"א הנ"ל בחולין וברש"י מבואר שצריך לקיים תוך כדי דיבור. אמנם הרמב"ם כתב [הלכות נערה בתולה פרק א' הלכה ז'], אע"פ שנאמר באונס לא יוכל שלחה כיון שקדמו עשה שנאמר ולו תהיה לאשה הרי נתקו לעשה ונמצאת זו מצות לא תעשה שנתקה לעשה שאין לוקין עליה אלא אם לא קיים עשה שבה כמו שיתבאר בהלכות סנהדרין לפיכך אונס שעבר וגירש כופין אותו להחזיר ואינו לוקה מתה גרושתו קודם שיחזירנה או שנתקדשה לאחר או שהיה כהן שאסור בגרושה הרי זה לוקה שהרי עבר על לא תעשה ואינו יכול לקיים עשה שבה. ע"כ. הרי דסבירא ליה שאינו לוקה רק כשאינו יכול עוד לקיים עשה שבה, דהיינו שנתבטל לגמרי.

והנה לגירסת הרי"ף סברת רבי יוחנן וריש לקיש הפוכה, דרבי יוחנן סבירא ליה קיימו ולא קיימו, וריש לקיש בטלו ולא ביטלו, וכתב הרמב"ן דלסברא זו רבי יוחנן מוכרח לסבור שהתראת ספק שמה התראה, דקיום העשה יכול לבטל הלאו ואם כן נמצא שהתרו בו בספק ואין אתה יכול לדעת אם יעבור, משא"כ למ"ד בטלו ולא ביטלו, דהואיל וביטול העשה הוא גמר הלאו, הרי יכול להתקרות בן קודם ביטול העשה.

דף ט"ז ע"א

דמדירה לה על דעת רבים, דאמר אממר, הלכתא נדר שהודר ברבים יש לו הפרה, על דעת רבים אין לו הפרה.

הביא הריטב"א בשם רבינו מאיר הלוי דנודר על דעת רבים כגון נודר לרבים ואמר על דעתכם אני נודר, וכן כתב רש"י ז"ל במסכת גיטין (ל"ו א') כגון שמדירה על דעת רבים ואמרו הם על דעתינו אנו מדירין אותך, וכתב הרמב"ן ז"ל משמע מדבריו ז"ל שאין נדר על דעת רבים עד שיהא על דעת רבים וברבים, אבל אם אינם שם רבים אין על דעת רבים כלום, וכן כתב רבינו האי ז"ל בתשובה וכן נראה דעת הר"ף ז"ל וכן דעת הרמב"ם ז"ל, וטעם הדבר שאין לו התרה שהרי הוא תלה בדעתם והם לא תלו את הנדר בדבר שיש לו התרה, ולקמן אסקינא לדבר מצוה יש לו הפרה, דהא ודאי תולים הם בדבר שיש לו התרה שלא תהא דעתם מסכמת לביטול מצוה, אבל יש מרבתינו ז"ל שהחמירו דכל שנדר על דעת רבים אף שלא בפניהם אין לו התרה לדבר רשות, וזה חומר הוא בנדר ושבועה כל שנתלית בדעת רבים לא משתלפא בהתרה כי אם לדבר מצוה, וכתב הריטב"א, ומורי הרא"ה ז"ל היה חושש לפירוש זה להחמיר, אבל רוב רבתינו ז"ל אומרים כפירוש הראשון והוא הנראה עיקר.

דף ט"ז ע"ב

אמר רב יהודה האי מאן דאכל ביניתא דבי כרבא מלקינן ליה משום שרץ השורץ על הארץ. ההוא דאכל ביניתא דבי כרבא, ונגדיה רב יהודה.

בכל המקומות ביניתא היינו דג, והמפרשים נחלקו בביאור הדבר, ומה החידוש במה שלוקים עליו. דלרש"י היינו שאכל תולעת הגדלה בכרוב הנקרא קנייל"ה, והקשו עליו בתוספות חדא דהא פשיטא דשרץ גמור הוא ולוקה משום שרץ השורץ על הארץ, ועוד דלישנא דביניתא לא מיתמר אלא על דג בשום דוכתא, והריטב"א הקשה על הלשון דבי כרבא, דכרבא הוה ליה למימר, וכתב דרבינו מאיר הלוי ז"ל סבר לחדש חידוש גדול כאן, דביניתא דבי כרבא שהוא שרץ הנוצר מן העפר עצמו, דהא לא נפקא מלשון שרץ השורץ על הארץ או הרומש על האדמה, דלישנא דעל משמע שרוחש ורומש עליה אבל אינו נוצר ממנה, אבל רמש האדמה בלא על משמע שנוצר ממנה, ולכן לימדנו רב יהודה שהוא לוקה משום רמש האדמה ממה שאמר הכתוב ולא תטמאו את נפשותיכם בבחמה ובעוף ובכל אשר תרמוש האדמה, וכתב ז"ל, כד מעיינת בהאי פירושא תדע חשיבותא דהאי פירושא דידן. וכתב הריטב"א, אגן בעניות דעתין גברא רבה חזינן חשיבותא דפירושא לא חזינן, דלא משמע כפירוש, וכתב דכבוד רבינו ז"ל מונח במקומו כי אין לנו בזה אלא מה שפירש ר"ת ז"ל שעליו הסכימו בתוספות ורבינו הרמב"ן ז"ל

ורבתי הרא"ה ז"ל והרשב"א ז"ל דביניתא דבי כרבא הוא דג שיש לו סימני טהרה ועיקר תולדתו מן המים, אבל הוא חיה וגדל במקום החדש בלחות תלם המחרשה, וקמ"ל דלאו משרץ המים הוא נדון כדי שנתירנו בסימני טהרה אלא מכלל רמש האדמה ומלקין עליו כמו על רמש האדמה.

אמר אביי אכל פוטייתא לוקה ארבעה; נמלה לוקה חמש, משום שרץ השורץ על הארץ; צרעה לוקה שש, משום שרץ העוף.

וכתב הרמב"ם [הלכות מאכלות אסורות פרק ב' הלכה כ"ג], הרי שהיתה הבריה משרץ העוף ומשרץ המים ומשרץ הארץ, כגון שהיו לה כנפים והיא מהלכת על הארץ כשאר שרצים והיתה רבה במים ואכלה לוקה שלש מלקיות, ואם היתה יתר על זה מן המינין שנבראו בפירות לוקה עליה ארבע מלקיות, ואם היתה מן המינין שפרין ורבין לוקה חמש, ואם היתה מכלל עוף טמא יתר על היותה משרץ העוף לוקה עליה שש מלקיות, משום עוף טמא, ומשום שרץ העוף, ומשום שרץ הארץ, ומשום שרץ המים, ומשום רומש על הארץ, ומשום תולעת הפירות, בין שאכלה כולה בין שאכל ממנה כזית, לפיכך האוכל נמלה הפורחת הגדילה במים לוקה חמש מלקיות.

וכתב הראב"ד, א"א, המאסף הזה אסף דברים שאינם בעולם, שלא שמענו מימינו נמלה גדלה במים ולא שרץ העוף גדל במים, ואם בשביל ששולין דגים ואוכלין טעות הוא בידו ואילו מצאו חכמים מין זה לא היו משנים מפוטייתא לנמלה ומנמלה לצרעה, עכ"ל.

אמר רב אחאי המשהה את נקביו עובר משום לא תשקצו. אמר רב ביבי בר אביי האי מאן דשתי בקרנא דאומנא קא עבר משום לא תשקצו.

וכתב הריטב"א, אמר רב ביבי אביי האי מאן דשתי בקרנא דאומנא וכו'. מפורש במהדורא קמא פירוש רבינו מאיר הלוי ז"ל בזה, ונראה ממנו דס"ל שזה איסור תורה, אבל כל המפרשים ז"ל כתבו שאינו אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא כאידך דהמשהה נקביו.

וכן מפורש ברמב"ם דהוא דרבנן, דז"ל [הלכות מאכלות אסורות פרק י"ז הלכה כ"ט], אסרו חכמים מאכלות ומשקין שנפש רוב בני אדם קיהה מהן, כגון מאכלות ומשקין שנתערב בהן קיא או צואה ולחה סרוחה וכיוצא בהן, וכן אסרו חכמים לאכול ולשתות בכלים הצואים שנפשו של אדם מתאוננת מהם, כגון כלי בית הכסא וכלי זכוית של ספרין שגורעין בהם את הדם וכיוצא בהן. ע"כ. ודבר זה משתנה מאדם לאדם לפי טבעו.

אמר רבה בר רב הונא ריסק תשעה נמלים והביא אחד חי והשלימו לכזית לוקה שש.

בין מתה, אפילו סרחה ונשתנית צורתה, ולא עוד אלא שאם אסף הרבה נמלות ורסקן ובטלן מתורת בריה ולא היתה בהן כזית והביא אחת שלימה והשלימן לכזית הרי זו מחייבת לעצמה משום בריה ומשלמת המרוסקות לכזית, ונמצא לוקה שש, חמש משום נמלה ואחת משום כזית בשר טמאה, ואינו לוקה משום כזית נבלה שאין דין נבלה אלא במינין הטהורים וכזית נבלה האמור כאן בשמועה זו פירושו טמאה. ע"כ.

דף י"ז ע"ב

דילדה אימיה כרבי שמעון תלד.

פירש רש"י ז"ל אשה המתפללת לה' על בן תתפלל שיחא כרבי שמעון. וכתב הריטב"א, וקשה לרבינו מאיר ז"ל מאי אימיה, לכך פירש המתפלל על אמו שתלד בן יתפלל שיחא כרבי שמעון, ולא גרסינן ואי לא לא תלד כי הרבה יש למטה מר"ש שטוב להם להוליד. אמנם עדיין לא נתבאר לשון זו, מה ראה לומר דוקא כאן שצריך להתפלל שיחיה הולד כרבי שמעון, דהרי פשוט דצריך להתפלל שיחיה הבן צדיק ככל האפשר, ומי לנו גדול מרבי שמעון בר יוחאי.

וכתב הערוך לנר, שבאמת אין כאן שבח או תפילה, אלא בא לומר שדרך דרשתו של רבי שמעון היא כצורת עיבור הזכר, שתלוי באם, שאם היא מזרת תחילה הולד זכר, כי האחרון נותן את הצורה, ולכן אין להתפלל על צורת דרשתו של רבי שמעון. וז"ל, ולענ"ד אולי י"ל בפירוש זה לפי המסקנא דקאי על מה דמסרס ר"ש למקרא דמה חשיבות יש בזה, אדרבא כיון שצריך לסרס המקרא ובדרך פשוטו אי אפשר לדרוש לכאורה יש הוכחה שפירוש זה אינו עיקר. אכן אמרנו בנדה (לא א) אשה כי תזריע וילדה אשה מזרעת תחלה ילדה זכר, ופירשו המפרשים הטעם דמזריע תחלה נותן חומר, ומזריע בסוף נותן צורה, הרי דגם בהזרעת ולידת האשה הסוף נותן צורה לתחלה, וא"כ אין תימה שבדרשת ר"ש מה שכתוב לבסוף נותן פירוש למה שכתוב תחלה, וזה דקאמר אל תתמה על דרשת ר"ש שהרי דילידא אמיה כר"ש תילד האיש שנולד ע"י אמו, ג"כ אמו לא ילדתו רק על דרך דרשת ר"ש מסיפא לרישא, דהיינו שהאיש שהזריע לבסוף נעשה תחלה ועיקר, ואי לא לא תוליד, שאם לא יהיה כן לא תלד, כדכתיב אשה כי תזריע תחלה, אז וילדה זכר. והוסיף רבא ואף על גב דאית ליה פרכא, פירוש דאף מצד זה יש להקשות אמה שדרש ר"ש, מכל מקום לענין מה שמסרס המקרא אין תימה שגם בלידה כן, והמקשן לא הבין דברי רבא וסבר שבתורת שבח אמר, ולכן הקשה כיון דאית פרכיה מאי שבח, ומשני דרבא לא לשבח דרשת ר"ש בא אלא לפרש למה דמסרס המקרא ודריש ליה.

וחי היינו שלם, שהיה בחיותו וברייתו ולא חי ממש דהא כל שהוא בריה אפילו מת חייבין עליו, וכדקאמר הכא שחייב עליו משום נבלה. וחייב חמש משום בריה, כלומר שרץ הארץ ואחת משום כזית נבילה, וסבר לה כמ"ד דאיסור נבילה חל על איסור טומאה, והקשו בתוספות למה לי אחד חי, אפילו כולם מרוסקין נמי כיון שיש בהם כזית חייב עליה חמש משום אכילת נמלה, וסתם אכילה בכזית, ותירצו משום דבכולהו חמש לאוין של שרץ הארץ לא כתיב בהון לשון אכילה לחייב עליהם בכזית כשאין שם בריה שלמה להכי נקטי אחד חי.

והמאירי כתב בדרך אחרת בסוגיא זו, וז"ל, כבר ביארנו במשנה שהאוכל שרץ לוקה מן התורה ושיש בענינו חמשה לאוין א. שרץ העוף כגון זבוב ויתוש וחגב טמא וצרעה ודבורה ב. שרץ הארץ כגון שמנה שרצים ונחשים ועקרבים וחפושית ונדל ג. רמש האדמה והוא שאינו פרה ורבה כגון תולעים שבאשפות ד. שרץ המים כגון עלוקות שבמים וצפרדעים ודומיהם וכל הדגים הטמאים ה. תולעת הפירות שפרשו ויצאו תולעת המתילד בכרוב ושאר ירקות והוא הקרוי כאן ביניתא דבי כרבא אינו כתולעת הפירות אלא כשאר רמש האדמה והתולעים שבאשפות יש באיסור שרצים לאוין האמורים בשרץ סתם מלבד האמורין בפרטיהם והאוכל לוקה על הפרט ועל הכלל. מעתה אכל פוטייתא והוא דג טמא הן קטן שנכלל בשרץ המים משום קטנות הן גדול שהרי אף הגדולים בכלל שרץ המים הם שאין לאו אמור בשרץ המים אלא אותם האמורים בדגים טמאים וכלם בכלל שרץ המים כמו שנאמר בכלם דרך כלל ושקץ יהיו לכם ואף הפוטייתא בפרט רוב מפרשים כתבו בה שהיא דג טמא גדול, וגדולי הרבנים פירשו בה בשלישי של ערובין דג טמא קטן שאין בו כזית וכו', וגדולי המחברים [הרמב"ם שהבאנו לעיל] נראה שפירשו כל הענין בדרך אחרת ודעתם שאין לאו של דג טמא נאמר בשרץ המים כלל ואין שרץ המים אלא כעין עלוקות שבמים וצפרדעים ודומיהם ממה שאינו בצורת דג וכן הבריות הגדולות שהם בים שאינם בצורת דג ואין באלו אזהרה בפרט אלא נכלל הוא באזהרת שרץ סתם אבל המין שאינו פרה ורבה הוא נכלל באותם שבשרץ הארץ, ויהיה לדעתם פוטייתא מין שהוא עוף טמא ושרץ העוף ושרץ המים והנמלה היא הפורחת ומתילדת מעפושי הפירות ורבה אח"כ במים ויתוסף עליה לאו של תולעת הפירות ותהיה הצרעה עם כל זה שאינה פרה ורבה כבריה מתילדת מן העפושים ויתוסף בה לאו רמשים. עיי"ש שהאריך בזה לבאר חילוקי הסברות בזה.

וסיים, דברים אלו כלן אם לא אכלן שלמים שיעורן בכזית בין שאכל כזית זה מבריה גדולה בין שצירף מעט מזו ומעט מזו עד שצרפן לכזית, אבל אם אכל בריה שלימה אפילו פחותה כחרדל לוקה בין שאכלה היה

